

RAZGLEDNICA IZ TIŠINE

Aleš Debeljak (1961–2016)

Jer umiru samo ljudi, ne njihovo ćutanje.

Aleš Debeljak, *Rečnik tišine*

Tačno dvadeset godina je prošlo od kada sam se prvi put susrela sa poezijom Aleša Debeljaka: prijatelj, od kojeg sam tada pozajmila primerak hrvatskog izdanja *Rečnika tišine* (1989) u prevodu Branka Čegeca, nikako nije hteo da mi oprostí to što sam mu ga vratila rasparsčanih stranica koje su se odvajale od knjige kao pera sa krila onog mermernog, zamišljenog anđela na njenoj naslovnici. Uz to, da stvar bude još gora, na jednoj od pesama sasvim slučajno je završio otisak vlažnog braonkastog ruba šoljice za kafu, i svetogrđe je bilo potpuno: Aleš Debeljak je sa svojom poezijom kasnih osamdesetih godina ušao u zajednički, jugoslovenski pesnički prostor odjeknuvši kao dinamit, zbirkama *Zamene, zamene, Imena smrti, Rečnik tišine* i *Minuti straha*, nakon kojih su usledile *Grad i dete, Nedovršene ode, Krijumčari* i prošle godine objavljena zbirka pesama u prozi *Kako postati čovek*, a njegova tamna zvezda melanholije čiji je magličasti sjaj iskrio u stihovima koji su govorili o potrebi da se napuste reči jer postaju nedovoljne, duboko se utisnuo u poeziju čitave jedne generacije ovdašnjih pesnika. „Dosta je reči. Radije zadremam. Nada mnogom let / divljih gusaka, u meni suv kašalj i žeravica.“

Za njega je, svojevremeno, Tomaž Šalamun, pročitavši mladalačke stihove – „Začudeno se misao za krikom seli u govor“ – sa poverenjem uskliknuo: „To je veliki pesnik!“ Za Tomaža je Aleš bio neko koga je video kao primaoca i prenosioca svog pesničkog nasleđa, pesničke magije. I eto, tačno godinu dana nakon što sam za „Polja“ prevela Alešov dirljiv IN MEMORIAM njegovom velikom prijatelju, i skoro godinu dana nakon Šalamunovog odlaska, pišem ovaj tekst i dalje u čudnoj neverici koja me ne napušta. Istina,

U poletu ptica sa površine vode već je pad. Ni ti nećeš ništa izgubiti. Koliko si dao, toliko ostaje tvoje.¹

¹ Aleš Debeljak, *Slovar tišine*, Književna mladina Slovenije, Aleph, Ljubljana, 1987, str. 31.

Šta sve nije bio Aleš Debeljak? Od svojevremeno vrhunskog sportiste džudiste, juniorskog prvaka Slovenije i reprezentativca Jugoslavije koji je svoju sportsku karijeru okončao zbog povrede, preko velikog ljubitelja skijanja, pa autora četrnaest esejističkih knjiga i angažovanog intelektualca koji je, u vreme raspada Jugoslavije, vođen pre svega svojim unutrašnjim etičkim glasom uspostavljao pokidane veze među srodnim glasovima jednog zajedničkog duhovnog prostora. Duhovni sin zlatnih osamdesetih, tog vremena koje je obeležilo „civilno društvo protiv države, mas-kulturni stil protiv institucionalizovanih laži, debelokošci pankeri i kritički orijentisani nedeljnici protiv zloupotrebijene vladavine naroda“,² čovek koji nikada nije ćutao, jer ćutati bi značilo biti protiv samog sebe i svojih duboko etičkih principa, „dete jugoslovenske Atlantide“ čije je barutom, bukom i besom rasute puzzle sastavljao uporno tragajući za komadićem koji nedostaje, a mapu iznova krojiio vlastitim koracima od Vardara pa do Triglava, od Evrope do Amerike, u koju je prvi put oputovao 1988. na postdiplomske studije, upravo sa jugoslovenskim pasošem, te doktorirao u Njujorku. Aleš Debeljak bio je pesnik-namernik koji je spajao zagrebačku *Trešnjevku* u Sijetlu i šank sarajevskog bifea *Mudrac* u Vašingtonu, D. C., šoljice iz zemunske kafane u Kalgariju i odraz Ljublanice pod mostovima preko amsterdamskih kanala... svestan šta je to što određuje profil njegovog kulturnog identiteta, njegove suštine; predstavnik generacije slovenačkih pesnika rođenih šezdesetih, koji su u slovenački književni život ušli nakon Titove smrti. Za svoju generaciju će sasvim otvoreno reći: „Domaće harizmatične mentore moguće da zaista nismo imali, ali zato smo slobodno pušili avganistanski hašiš, pili nemačko pivo i čitali sve živo: čitali smo slovenačke neoavangardiste i latinoameričke magične realiste, severnoameričke metafikcionaliste i istočnoevropske disidente. A najposvećenije smo čitali Borhesa“,³ jer bila je to generacija koja je još uvek verovala da se adekvatnom akcijom i jasnim glasom protivljenja svakoj gluposti može menjati društvo, biti angažovan, kao i to da intelektualci mogu polemisati (čini mi se da je sa raspadom Jugoslavije umrla i polemika kao jedan od najzdravijih i najpodsticajnijih načina sučeljavanja mišljenja). Bio je autor čuvenog eseja „Sumrak idola“, objavljenog pet godina nakon pada Berlinskog zida, tog lamenta nad raspadom jednog sveta, te jedinstvene osude krvavog balkanskog rata i novih zidova podizanih na kolektivnom zaboravu da smo onaj drugi zapravo mi sami i da svet sa nama ne počinje niti se završava, lamenta nad zauvek izgubljenim detinjstvom jugoslovenstva, neprestano podsećajući na to da „pesnik može biti svedok svog vremena samo ako se njegova metafora oslobodi spoljašnjeg zahteva“. Bio je pesnik čiju je unutrašnju mapu duše činio prostor nekadašnje Jugoslavije, srednje Evrope i Amerike; omiljen profesor Fakulteta društvenih nauka u Ljubljani i gostujući profesor na univerzitetima širom Evrope i Amerike, podsticajan mnogim svojim studentima koji su sa žarom upijali njegovu verbalnu iskričavost, prodornost reči, smelost zapažanja i harizmatičnost vrcave misli koja ih je podsticala na samostalnost traganja i zaključivanja, a ne na puko oponašanje modela i uzora. Bio je izuzetan govornik, „mala petarda“, kako je i sam sebe označio, „sva uskiptela od neprestanog ćaskanja i socijalne energije“, pesnik čija bi se svaka reč na sceni prosula kao bujica i čiji su talasi zapljuskivali začarane slušaoce uvek novim, oštrim i glasnim sonantima i suglasnicima, sugestivnom retorikom, pesnik koji je ekstatično

² Aleš Debeljak, *Balkansko brvno*, prevela Ana Ristović, Kulturni centar Novog sada, Novi Sad, 2015, str. 29.

³ *Isto*.

grmeo poput Majakovskog kada god bi bio pozvan na neku tribinu, okrugli sto, diskusiju, razgovor ili jednostavno, kada bi držao predavanje, uvek svoje izlaganje proprativši karakterističnom gestikulacijom, raširenih prstiju energičnih šaka koje kao da su razgrtale ustajali vazduh predrasuda, stereotipa, malograđanštine; dok je pesme čitao gotovo sakralnim tonom, kao da drugačije i ne može. Bio je od onih ljudi čije telo često negira fizičke zakone, tako da u istom danu niste sigurni da li ste ujutru sa njima razgovarali zatekavši ih na ovom ili na sasvim drugom kraju planete i jedan od onih ljudi za koje vam je tako lepo i simpatično kada glasno, jasno i tako učestalo izgovaraju „Ja“, jer pre svega iza toga svog „Ja“ i stoje. Bez tog Debeljakovog „Ja“ svet je u velikoj manjini.

Poslednji put smo se videli na njegovoj književnoj večeri u prepunoj galeriji *Artget* Kulturnog centra Beograda, na Svetski dan poezije, prošlog marta, gde sam vodila razgovor sa njim i Bojanom Stojanović Pantović. Razgovor i čitanje poezije trajali su duže od dva sata i nikoga nisu ostavili ravnodušnim. Pre toga – nekoliko godina ranije, sreli smo se u Berlinu, na festivalu poezije, gde smo proveli on, njegova supruga Erika i ja divan dan, šetajući se, pričajući o svemu i svačemu, ispijajući pivo u ligenštulima kraj reke Špreje i zavirujući, malo u muzej, malo na berlinski buvljak. U međuvremenu su mi, kao i mnogim njegovim prijateljima i saradnicima, stizale njegove razglednice iz celog sveta. Bio je neumorni pošiljalac razglednica, te tako još u nečemu zastupnik iščezlog sveta: najviše mi ih je poslao upravo iz Ljubljane, kao da je znao da upravo njih želim, jer, iako sam u tom gradu živela sedam godina, sa sobom svojevremeno nisam ponela nijednu. Zato je tu bio Debeljak, da mi pošalje fotku Ljubljance u svim godišnjim dobima. U međuvremenu smo redovno sarađivali u *Sarajevskim sveskama*, ja kao prevoditeljka sa slovenačkog, a on kao jedan od najagilnijih i najvrednijih urednika koji je imao zapanjujući uvid u sve novo što se piše u Sloveniji i šire. A njegovo *Balkansko brvno*, knjiga eseja o književnosti „jugoslovenske Atlantide“, prošle godine objavljena u Kulturnom centru Novog Sada, knjiga je o izabranim živim i mrtvim piscima koje je voleo, o Kišu, Albahariju, Crnjanskom, Hemonu, Bazdulju, Čarlsu Simiću i Igoru Štiksu, kao i o jedinom nasleđu koje ne dobijamo oporukom, o neprestanom razgovoru sa drugima i buntu protiv svakog zaborava, jer: „Svet nije počeo sa nama. Ne mogu da prihvatim život u ‘večnom sad’. Radije – je’n, dva, tri! – i zavrtim se oko svoje ose. Reci mi čega se sećaš, i reci ću ti ko si!“⁴

Tačno dvadeset godina je, tog kobnog 28. januara, prošlo od kada je umro Josif Brodski. Onaj trag tacne šoljice za kafu na Alešovom *Rečniku tišine* sada me podseća na Saturnov prsten, pod kojim tinja sinji nemir pesničke sestre Melanholije. Šaljem ti razglednicu, dragi Aleš.

*Moraćeš da podigneš svoj glas. Govori sad!
Reci. Kako ćutiš i postaješ dah svih ljudi.*⁵

⁴ Isto, str. 24.

⁵ Aleš Debeljak, *Slovar tišine*, str. 31.